

Rezultatima dobivenim na osnovi takva rada s informantima pridružuju se i provjereni i sređeni podaci iz objavljenih akcentoloških radova. I tek sve to zajedno omogućuje da se utvrdi novi obzor normativne akcentologije.

Sažetak

Marija Grasselli-Vukušić, Studij turizma, Pula

UDK 801.612:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 5. siječnja 1989., prihvaćen za tisk 15. travnja 1989.

Special Features of the Corpus for Research in Accentology

In this article the autor explains the special characteristics of working with a corpus intended for the study of accents in the Croatian language.

O JAGLACU I JAGORČEVINI U JEZIČNIM RAZLIKAMA

Stjepan Babić

O razlikama između srpskoga i hrvatskoga književnoga jezika mnogo se priča, ali se malo ili nimalo ne radi da se one upoznaju. Još je 1968. M. Ivić postavila odlučan zahtjev u tom pogledu:

»Svima je poznato: književni srpskohrvatski jezik ima dve varijante – istočnu i zapadnu. Razlike među ovim dvema varijantama su male, nevažne za strukturu jezika. Ovo naročito upada u oči kad znamo kakva je inače situacija u književnom jeziku nekih drugih naroda (npr. Francuza ili Nemaca). Pa ipak, ma koliko bile od sporednog značaja, ovakve bi razlike trebalo uvek pažljivo registrovati u našim gramatikama. Moramo se čuvati opasnosti jednostranog osvetljavanja jezičke realnosti. Veran naučni opis savremenog književnog jezika obavezno zahteva budnost u ovom pravcu. Naša odgovornost tu, uostalom, i nije samo naučnog karaktera. Neosvetljavanjem problema, za koji svi znaju da postoji, stvara se nepotrebno pogrešan utisak o realnim činjenicama – laicima se čini da su razlike veće nego što zaista jesu i da se istina iz 'drugih razloga' prećutkuje. Tačna obavještenost javnosti u ovom pogledu bila bi na ovom polju najveći doprinos bratstvu naših naroda, a za nauku bi svako istraživanje u ovom pravcu dalo u mnogom pogledu dragocene podatke«.¹

¹ Današnji aspekti proučavanja srpskohrvatskog književnog jezika, Zbornik za filologiju i lingvistiku, knj. IV-V, Novi Sad, 1961-62, STR: 114/5. Navedeno i u Jeziku, XV, 10.

Od toga zahtjeva M. Ivić nije ništa ostvareno. Ona je sama odustala da dalje radi u tom smjeru, Pavle je Ivić i rekao zašto,² a kako je za te poslove politička klima bila veoma nepovoljna, nisu se ni drugi upuštali u to, odnosno ako bi što rekli, rekli bi veoma uvijeno. Tako nisu nastajala djela koja bi to važno područje znanstveno obradila. Čak se krenulo u obratnom smjeru, tako da su se i mnogi lingvisti na tom području pokliznuli. Iz ideoloških se razloga razlike ne opisuju objektivno, nego se pogled na to nastoji zamutiti. Da i ne spominjem rječnik dviju Matica, slučaj je dobro poznat, spomenut ću Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU. On ima visoke znanstvene kriterije, a na drugim područjima i visoka postignuća, ali je na opisu činjeničnoga stanja kad su razlike posrijedi skrenuo u mutne vode. Da se ne bi reklo da tražim stare pogreške, navest ću samo nekoliko primjera iz najnovijega, 13. sveska. Riječ *morfij* ima četiri hrvatske potvrde, ali je upućen na *morfijum* bez riječi da je *morfij* standardni hrvatski lik; za *mošti* ništa se ne kaže da je to normalan srpski lik, a za hrvatski standardni lik *moći* kaže se da je *zast.* i upućuje se na *mošti*. Porodica riječi *muha* ovako je opisana: *muva* = *muha*, *muvin* = *muhin*, *muvolovka* = *muholovka*, *muholovka*, v. *muvolovka*, *muhožder*, v. *muvožder*. A *muva* nipošto nije jednaka *muhi*, jer je *muva* u hrvatskom književnom jeziku nestandardna riječ, *muvolovka* je u njemu gotovo nemoguća riječ, a ni u samom Rečniku SANU *muholovka* drugi put nije jednaka *muvolovci*. Djelo koje pretendira da bude znanstveno ne bi smjelo tako postupati.

Kad je tako u visokozahtjevnom rječniku, onda je u praktičnijim rječnicima stanje još mnogo gore. Kao primjer može se navesti najnoviji Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika Mirjane Jocić i Vere Vasić,³ koji je pravo ruglo od jezičnog opisa u tom pogledu.

Mislim da je došlo vrijeme da se počnemo ozbiljno baviti i tom problematikom. Počeo je Jovan Ćirilov svojom knjigom Hrvatsko-srpski rječnik inačica – Srpskohrvatski rečnik varijanti, Beograd, 1989. Knjiga je pisana dobronamjerno, lingvistički načelno dobro, ali daleko od dobrih ostvarenja svojih načela. Neću se upuštati u ocjenu cijele knjige, nadam se da će to učiniti drugi, ovdje bih za provjeru uzeo jedan primjer koji, sudeći po opisu u našim rječnicima, može zbuniti one koji žele jednostavnu i jasnu obavijest. Riječ je o biljkama iz roda *Primula*, što se hrvatski i srpski kaže *jaglac*, odnosno *jagorčevina*. Pogledamo li u priručnike, bit ćemo potpuno zbunjeni jer u njima nalazimo ovo:

1. *Jaglac* i *jagorčevina* su sinonimi, istoznačenice, ali:

a) s nekih razloga bolje je upotrebljavati *jaglac*.

To proizlazi iz Benešićeva Hrvatsko-poljskoga rječnika,⁴ Deanović-Jernejeva Hrvatskosrpsko-talijanskog rječnika,⁵ njegova dvojnika Dayre-Deanović-Maixner Hrvatskosrpsko-francuskog rječnika,⁶ jer oni riječ *jagorčevina* upućuju na *jaglac*.

b) S nekih je razloga bolje upotrebljavati *jagorčevinu*.

Tako proizlazi iz Rečnika srpskohrvatskog i nemačkog jezika S. Ristića i J. Kangrge,⁷ rječnika koji je sve donedavno bio na velikoj cijeni. Oni *jaglac* upućuju na *jagov-*

² Kaže da se slaže s mišljenjem M. Ivić, ali »da je za to proučavanje stvorena mnogo nepovoljnija klima pojavom tendencije da se ono pretvori u stvaranje »razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika« (J, XV, 122.) A nije riječ o stvaranju razlika, već o njihovom preciznom opisivanju.

³ Knj. prva, A-LJ, Novi Sad, 1988, Čudim se dr. D. Rosandiću kako je kao ocjenjivač mogao to djelo preporučiti za izdavanje i Školskoj knjizi kako je mogla pristati da mu bude suizdavač.

⁴ Zagreb, 1949.

⁵ Zagreb, 1956.

⁶ Zagreb, 1956.

⁷ Drugi deo, Srpskohrvatsko-nemački, Beograd, 1928.

činu, jagovčinu na jagočevinu, jagočevinu na jagorčevinu i tu daju značenje. Rečnik SANU upućuje *jaglac* na (1) *jagorčevinu* i (2) na *jagliku*, bez ikakva obrazloženja, čak ne navodi ni potvrde za *jaglac*.

c) to su ravnopravni sinonimi.

Tako su te riječi navedene u spomenutom Školskom rečniku, premda je blaga prevlast dana *jagorčevini* jer se u opisu značenja spominje samo *jagorčevina* i jedini primjer ima opet samo nju.

d) to jesu sinonimi, ali polarizirani: *jaglac* pripada hrvatskom književnom jeziku, a *jagorčevina* srpskom.

Ž. Bujas u Hrvatsko ili srpsko-engleskom enciklopedijskom rječniku⁸ u *Sustavu uputnica* kaže da brojka 16 upućuje sa srpskih izraza, upotrebe ili terminologije na hrvatski izraz i među primjerima za taj opis nalazi se i *jagorčevina*⁹ *jaglac*, a tom je brojkom i u rječniku *jagorčevina* upućena na *jaglac*.

Tako ima i J. Ćirilov u spomenutom rječniku, samo što on u hrvatsko-srpskom dijelu *jaglac* upućuje na *jagliku* i *jagorčevinu*, a u srpsko-hrvatskom *jagliku* i *jagorčevinu* na *jaglac*.⁹

2. To su dvije riječi s dvama značenjima.

Tako su te riječi opisane u rječniku dviju Matica. Za *jaglac* se kaže: »*rana proljetna biljka žuta cvijeta s dugim drškom, Primula columnae. Term. 3.*«, a za *jagorčevinu*: »*proljetna biljka slična jaglacu, žutih cvjetova s kratkim drškama, Primula acaulis. Term. 3.*«

Sjećam se da sam i ja tako učio u gimnaziji, a kako sam sačuvao botaniku Ante Ercegovića, iz koje sam učio, vidim da je po njoj *jaglac* biljka koja na jednoj dugoj stapki ima više cvjetova, a u *jagorčevine* svaki cvijet ima svoju stapku.

Međutim, pogledamo li novije hrvatske botaničke priručnike, te razlike nećemo naći. U ilustriranom bilinaru S. Horvatića¹⁰ piše *jaglac ili jagorčika*, a R. Domac u knjizi *Ekskurzijska flora Hrvatske i susjednih područja*¹¹ ima samo *jaglac*. I još nešto. Tu možemo naučiti da je *jaglac* naziv za rod, *Primula* L., a vrsta ima osam, a ne samo dvije kao što to proizlazi iz rječnika dviju Matica. No u njemu se to i ne može vidjeti, on kao izvor navodi *Term. 3*, a to je Botanička terminologija Srednjoškolske terminologije i nomenklature, što ju je propisalo Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije,¹² a to je unitarističko nazivlje, kako i piše u predgovoru toj knjizi. Odatle je, očito, ta razlika i u Ercegovićevoj Botanici.

Sad je nakon svega, mislim, zaključak ipak jasan. Rod se hrvatski naziva *jaglac*, a srpski *jagorčevina*, a kako će se zvati pojedina vrsta, stvar je normiranja botaničkog nazivlja. Ima više mogućnosti, a jedna je da se svakoj vrsti odredi jednočlani naziv jer riječi na izbor ima veliko mnoštvo. Tako su npr. prema Šuleku hrvatska imena za vrstu *Primula vulgaris* Huds. (= *P. acaulis* Hill, *P. grandiflora* Lam., *P. veris* var. *acaulis* L.):

jagačevina, jagačina, jaglac, jaglika, jagorčika, jagorčina, jagotac, jeglec, jeglic, jeglič, jeguc, igavec, igelc, iglic, igolc, igouc, iguc, helovec, penknešce, piskalice, piskavke, piskec, piskrca, trobentica, vovčice, fek,

⁸ Prvi svezak, A-LJ, Zagreb, 1983.

⁹ Odakle je J. Ćirilov preuzeo taj podatak, nije vidljivo jer u *Razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* P. Guberina i K. Krstića, Zagreb, 1940, tih riječi nema, vjerojatno je kombinirao Ž. Bujasa i Rečnik SANU.

¹⁰ Zagreb, 1954.

¹¹ Zagreb, 1967.

¹² Beograd, 1934.

a za vrstu *Primula veris* Huds.

jaglac, jaglika, jagoca, jagoce, jagičina, jagočevina, jagorčevina, jagudac, jagorčika, jagorčina, cvičac, ključarica, osljepr, ošljeprđ, ovčica, pramalist, pramaliče, sunašce, trgavica, vesnačak, bijela bukvice, prvi cvit, trava od drhtanja, popove gačice, brkončica, golšica, golčica, govčica, gospodičina, grmulica, grmuljica, trobentica.

Drugi su nazivi ujedno i nazivi za *Primula columnae*.

No čini se da je iz znanstvenih i pedagoških razloga hrvatsko nazivlje krenulo drugim putem. Da se pokaže da je to isti rod, uzet je isti naziv, *jaglac*, a vrsta se određuje atributom, kao i u latinskom, pa Benešić u spomenutom rječniku ima *visoki jaglac, vrtni jaglac*, a Ž. Bujas *velecvjetni jaglac, ljekoviti jaglac, kitajbelov jaglac*.

Odabrao sam ovaj primjer koji pokazuje kako bi o hrvatsko-srpskim jezičnim razlikama trebalo pisati tako da se dobro upoznaju jezične činjenice, ali on ujedno pokazuje kako to nije lako, treba mnogo strpljiva i mučna rada da se to postigne. No to ne smije biti izgovor za površan opis.

Sažetak

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.3:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 19. travnja 1989, prihvaćen za tisak 11. studenoga 1989.

On »jaglac« and »jagorčevina« in Language Varieties

The paper discusses differences in the terms »jaglac« and »jagorčevina« (terms for the genus *Primula*) between standard Croatian and standard Serbian.

PITANJA I ODGOVORI

KATOLKINJA ILI KATOLIKINJA?

Zdravko Gavran, lektor Glasa koncila, poslao mi je tridesetak pitanja, i lakših i težih, pa nije moguće odmah odgovoriti na sva. Sada ću razmotriti pitanje navedeno u naslovu, prvo jer ga nema u našim jezičnim savjetnicima, drugo, jer se često o njega spotiču, treće, jer nije lako da sami nađu dobar odgovor, četvrto i najvažnije, jer smatram da tu teorija nepotrebno zadire u praksu.

Koliko znam, u govornom je jeziku običnije *katolkinja*, a u pisanom *katoliki-*

nja. To dolazi odatle što se govornici necenzurirano upravljaju po jezičnom osjećaju, po intuitivnom poznavanju jezičnog sustava, a lingvisti po logičnom zaključivanju. Međutim, tu ima jedna pojava koja je u jeziku veoma proširena, a koja nije dovoljno proširena u svjesnom znanju. U tvorbi riječi osnove se često skraćuju kad završetak nije potreban, kad njegovo izostavljanje ne smeta značenju. Tako stanovnici Hercegovine, Slavonije i Australije nisu Hercegovinci, Slavonijci ni Australijci, nego su Hercegovci, Slavonci i Australci, da navedem samo neke